

Jan van Hees

Zalm der armen

Visrokers in Vlaardingen (1750-1950)

De Vlaardingse Bloementrappen voeren het winkelende publiek van de Hoogstraat naar het Liesveld. Onderaan de trappen heette dat deel van de Kuiperstraat tot ongeveer 1960 ook Het Pad.¹ Het sloot aan op Het Pad dat van de Hoogstraat omlaag liep. Wie nu rechtdoor de winkelgalerij inloopt, wandelt op het Liesveld aan het eind begrensd door de Gedempte Biersloot. Weinigen zullen weten dat de naam Liesveld komt van veld met lies (waterplanten), maar zij weten waarschijnlijk ook niet dat daar twee visrokerijen waren waar men haring en sprout rookte: de zalm der armen.

Visroken was in een vissersplaats een gewone bezigheid. Het was en is een vorm van conservering, omdat vis snel bederft. Vis die niet bestemd was voor directe consumptie door de plaatselijke bevolking moest dus snel verkocht en vervoerd worden. Bij grote transportafstanden moest men op conservering overgaan: meestal werd daar zout voor gebruikt. Vis van iets mindere kwaliteit werd gerookt. Over haringroken - de haring wordt daarna bokking genoemd² - en over hen die dat in Vlaardingen deden, is niet veel geschreven. Het artikel wil dit aan de visserij zo nauw verwante beroep belichten en mensen beschrijven die zich daarmee bezighielden. Hoewel er in de transportregisters van onroerende goederen uit de 16de en 17de eeuw verschillende bokkingrokerijen genoemd worden, zullen dat activiteiten op zeer kleine schaal geweest zijn.

Roken

Een rokerij werd van haring voorzien door inkoop op de visafslag.³ Met handwagens werden de vaten naar de rokerij gebracht en overgebracht in bakken en enkele uren geweekt om het zoutgehalte omlaag te brengen, want anders zou de haring na het roken wit uitslaan. Daarna werden de haringen aan een speet geregen en op rekken gehangen om in de rookhal tot maximaal 48 uur gerookt te worden bij een temperatuur van 24 graden.⁴ Na een enkel uur stoken, zorgde men ervoor dat de zuurstoftoevoer verminderde en hield men de temperatuur op maximaal 85 graden. Warmer mocht het niet worden, anders "verbroeide" de bokking. Na een uur of drie was het korte roken klaar. Kort gerookte haring werd laffe bokking genoemd en was niet zo lang houdbaar. Taaie bokking, met iets langere rooktijd, kon wel enkele weken bewaard worden en de harde (Engelse) bokking wel een paar maanden.

Verse haring werd warm gerookt (gestoomd) tot bokking ook wel strobokking of Harderwijker genoemd. Haringen konden ook aan de rug opengesneden worden en kort gerookt tot wat men kippers noemde. Het meest gebruikt was de ongekaakte en sterk gezouten steurharing en die werd licht gerookt tot spekbokking

Voor het roken gebruikte men mot.⁵ Die mot werd aangestoken en daarna afgedekt met eikenzaagsel. De rook verdween door een schoorsteen uit de rookhal, maar bij grote rookontwikkeling ook gewoon door het dak. Omwonenden zullen dat niet altijd op prijs gesteld hebben. Het rookseizoen liep van augustus tot en met februari.

Het zal duidelijk zijn dat de harde bokking geschikt was om te exporteren. Daarvoor gebruikte men altijd volle (geslachtsrijpe) haring, wat door de overheid gecontroleerd werd. De export vond plaats naar België, Duitsland, Frankrijk en enkele landen rond de Middellandse Zee zoals Griekenland en Egypte. De bokking werd in dichtgespijkerde kistjes vervoerd. Die kistjes werden gemaakt door de Vlaardingse firma's Van Toor en Van der Burg, maar ook door De Neef in Maassluis.

Door de hoge vleesprijzen was bokking een goede vervanger, omdat die goedkoop was en lang houdbaar. Toen Duitsland in 1922 zijn grenzen sloot voor de invoer van bokking, werd de bevolking opgeroepen tot verhoogde consumptie en kon men de volgende bereidingswijze in de krant lezen:

"Twee soorten bokking komen voor binnenlandsche consumptie in aanmerking en wel de zgn. zachte- of bakbokking en harde bokking. Zachte bokking is licht gerookt en moet na van kop en ingewanden ontdaan te zijn, langs de rugzijde worden opengesneden (waarbij men de kuit of hom niet behoort te verwijderen). Met een doek wordt de bokking schoongeveegd, naar smaak gepeperd en gezouten en daarna in een koekepan met olie (raapolie, boterolie en slaolie) aan weerszijden bruin gebakken. Genuttigd bij aardappelen en groenten vormt bokking een zeer smakelijk maal. In kouden of warmen toestand is zij ook zeer geschikt als toespijs bij de boterham. Harde bokking is wat langer en op andere wijze gerookt dan zachte en is een product, dat evenals de zgn. Engelsche bokking, zonder verdere voorbereiding in koude toestand als toespijs bij brood genuttigd kan worden. Men hoeft slechts kop, vel, ingewanden en graten te verwijderen. Vier haringen wegen bruto 400 à 500 gram en vertegenwoordigen dus het equivalent van ongeveer 2 ons vleesch".⁶

Het Liesveld

Op de kadasterkaart van de bebouwing van het Liesveld is een perceel te zien met een merkwaardige vorm, zoals die na 1907 tot stand kwam: ingeklemd tussen de Liesveldschelaan, de Achterweg, de hofjes van de Hofjesstraat, de Werfsteeg en een blokje rommelig gesitueerde huizen aan Het Pad. Op de wijkkaart van 1847 was de vorm van de percelen al hetzelfde, maar waren ze nog kleiner verkaveld.

Het Liesveld tussen De Waal en huidige Korte Hoogstraat had een eeuw daarvoor een ontsluitingsweg naar de tuinen die daar waren: de Liesveldschelaan, waarvan het begin later, na een herinrichting van de bebouwing, Hofjesstraat genoemd werd. In de 17de eeuw was er ook nog een toegang tot het gebied vanuit de huidige Waalstraat.

De naam Liesveld was niet toevallig gekozen. Het was een drassig gebied. Dat moest dus ook ontwaterd worden en dat gebeurde op de Biersloot en de Joksloot langs de Jokweg. Op een kaart van ca. 1743 is een aantal bruggetjes over de Joksloot te zien, waarmee de tuinen vanaf de Achterweg waren te bereiken.

Door het centrum van het veld liep min of meer evenwijdig aan de Liesveldschelaan een sloot, die de Brouwer genoemd

Ook Vlaardingen werd door de enquêteurs aangedaan, maar niet bekend is wie de antwoorden op de zeven vragen gaf. Uit het verslag, dat op 1 mei 1902 gepubliceerd werd, kwam een aantal bijzondere zaken te voorschijn.

Er waren drie haringspeterijen (Kornaat, Maarleveld /Weiland en De Koe). Op de vraag wie het speten deed, werd geantwoord dat dat alleen door gehuwde vrouwen gedaan werd, omdat het ongeregeld werk was. Het huishouden werd voor enkele uren, een dag of enkele dagen onderbroken. Er bleken in totaal ongeveer honderd vrouwen bij het werk betrokken. Vrouwen, tussen 16 en 65 jaar, gingen 's morgens rond zes uur met vis naar Rotterdam. Zij meldten zich dan om vier uur 's middags bij de rokerij om te speten, en verdienden daar tien cent per uur mee. Het zal duidelijk zijn dat de Vlaardingse vrouwen niet met de verlenging van de arbeidstijd ingenomen waren: overwerk werd als gewoon werk betaald, daarbij hadden ze overdag al genoeg verdiend en het huishouden moest ook gedaan worden. De Vlaardingse haring kon wachten en daarom was men tevreden met de grens van 10 uur 's avonds die de Arbeidswet voor een arbeidsdag stelde.⁷

De visrokers

Hoewel de visrokerij al een lange geschiedenis moet hebben, kon in Vlaardingse bronnen pas vanaf 1750 een en ander over de beroepsgroep gevonden worden. Toch waren er niet veel ondernemers die zich met dit deel van het haringbedrijf bezig hielden. Met visroker Frans de Hooij kon met een beschrijving begonnen worden, maar was hij wel visroker? De opvolgers van De Hooij waren de visrokers Kornaat en Maarleveld/Weiland, gevolgd door rokers die veel korter een dergelijk bedrijf hadden. Na 1970 verdween de visrokerij uit Vlaardingen.

Frans de Hooij

Over deze visroker is relatief veel bekend, maar het bijzondere is dat de vermelding visroker ook vrijwel de enige aanwijzing in die richting is. Er is een geschilderd portret van hem bewaard gebleven, waarop ook een rokerij afgebeeld is. Het moet dus echt zijn bezigheid geweest zijn, maar merkwaardig is dat zijn naam in de archieven niet verder met visrokerij in verband gebracht wordt.

Frans werd in Vlaardingen geboren en gedoopt op 28 februari 1717 als zoon van Cornelis de Hoy en Jannetje de Bergh. Zijn groot- en overgrootvader waren respectievelijk Frans en Cornelis de Hoy, beiden meester chirurgijn in Vlaardingen. De laatste was omstreeks 1625 in Schiedam geboren.⁸

Frans trouwde in mei 1745 met de vijftientig-jarige Ariaentje van der Vlucht: het huwelijk bleef kinderloos. Zij lieten op 10 april 1790 hun testament opmaken door notaris Jan Kramer. Een klein jaar later overleed Ariaentje en op 10 oktober 1792 stierf Frans. Op 9 november van dat jaar werd een boedelbeschrijving gemaakt voor de verdeling van de nalatenschap. Uit die beschrijving kan wel het een en ander opgemaakt worden.⁹

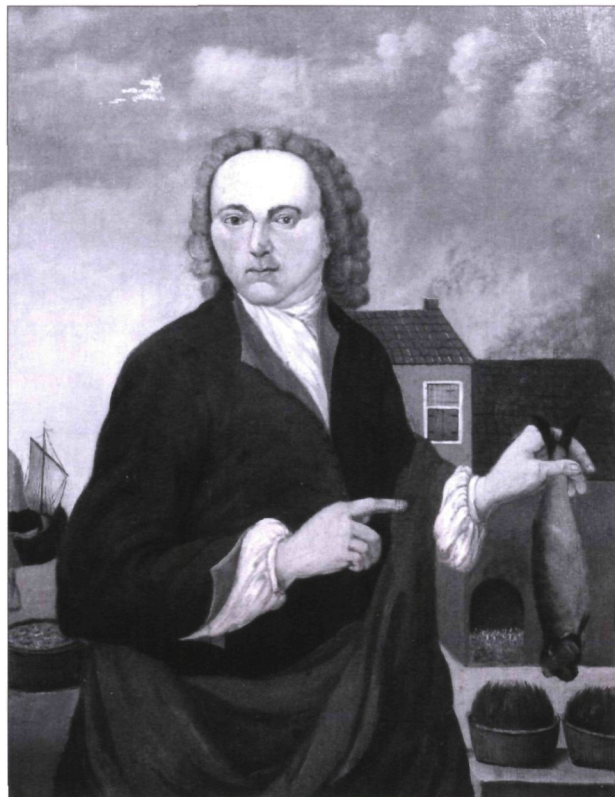
Het meest bijzondere is wel dat het echtpaar puissant rijk

was. Grof geschat bedroeg hun vermogen tweehonderdduizend gulden. Zij hadden een testament op de langstlevende gemaakt, maar bij het overlijden van een van de echtelieden kreeg zijn of haar familie toch een aanzienlijk geldbedrag.

Er waren lijfrentebrieven, hypotheekbrieven, een woonhuis aan de oostzijde van de Nieuwe Havenstraat. Deelname werd o.a. gemeld aan verschillende kamers van de V.O.C., de wisselbank te Copenhage, de plantage Bel la Soir in Suriname en financiële contacten met Abraham en Simon Boaz in Den Haag. Bijzonder was ook dat er een grote verzameling historische en stichtelijke boeken genoemd werd van o.a. Theodorus van der Groe (1705-1780), gevierd predikant in Kralingen en de Schotse predikant (Ebenezer of Ralph) Erskine. Daarnaast hingen er in het woonhuis vijftientig schilderijen; vermoedelijk zullen er niet veel Vlaardingers geweest zijn die hen konden evenaren. Bij de begrafenis van Frans kwam men in Vlaardingen rouwmantels tekort en moest de uitvaartleider nog mantels uit Maassluis laten komen. In totaal werden er

Frans de Hooij (1717-1792) Visroker bij zijn rokerij en wijzend naar een bokking. Zgn. kniestuk door de verder onbekende J. Hoek. Links haringen in de week, rechts bokkingen met de staart omhoog in een mand.

(Collectie Visserijmuseum/Vlaardings Museum)

130 gehuurd. Kort na elkaar werden Ariaentje en Frans begravens in de Parochiale (Grote) Kerk te Vlaardingen in graf (vak) no. 21 het tiende graf, dat vermaakt werd aan Pieterneletje Vijftigschild, mits het dertig jaar ongeopend bleef. Geen spoor van een vermelding in testament en boedelbeschrijving over visroken of iets dergelijks. Hoe was Frans de Hooij dan zo rijk geworden? Was het visroken toch maar een bijzaak? Mogelijk dat uitgebreider onderzoek antwoorden op deze vragen kan geven.

Bokkingrokerij Huyg IJsbrandsz van der Valk

De Jokweg aan de westzijde van de nieuwe hol (Het Pad), de huidige Kuiperstraat ter hoogte van de Bloementrappen, was de plaats van de rokerij met erf die in 1752 door Claas den Boggert, meester metselaar, verkocht werd aan Huyg IJsbrandsz. van der Valk. In 1780 werd na de dood van de weduwe Van der Valk door executeur-testamentair Anthonij Ruiter een nieuw huis, waarin diverse woonplaatsen en een bokkingrokerij met erf, verkocht. Daar hoorde ook het recht van vrije in- en uitgang door de steeg ten noorden (van de Hoogstraat/wellicht de latere Trap van Valk) bij.

Bokkingrokerij Gerrit Kornaat (1775-1950)

Gerrit Kornaat (1825-1903) - aanvankelijk verver en groentenverkoper - en zijn vrouw Maartje Hoogendijk de Neeff (1828-1906) hadden na 1860 een bokkingrokerij aan de Kuiperstraat of Achterweg. Gerrit was de zoon van Fulps Kornaat (geboren 1797) en kleinzoon van Gerrit Kornaat (geboren 1767), die ook in de groentenhandel zaten en waarschijnlijk hun werk op het tuinengebied langs de Biersloot hadden. Ook zijn moeder Elisabeth van Leeuwen (1804) was groentenverkoopster. Van die kant werd dus geen relatie met een bokkingrokerij gevonden.

Maartje Hoogendijk de Neeff was de dochter van Arie de Neeff (1790-1860), ook groentenverkoper en de kleindochter van Laurens de Neeff (1761-1826), koopman in vis en bokkingroker.¹⁰ Deze Laurens was de zoon van bokkingroker Aart Cornelisz. de Neeff (1727-1789). Daar het gevelbord in de Kuiperstraat het jaartal 1775 vermeldde, moet het bedrijf gesticht zijn door Aart de Neeff.

In april 1793 werd een huis met erf aan de zuidzijde van de Waal van Neeltje Pietersdr. van der Mark op naam van haar stiefzoon Laurens de Neeff geschreven.¹¹ Dat huis was al sinds 1752 in bezit van zijn vader Aart en vermoedelijk was de laatste daar in 1775 een bokkingrokerij begonnen.

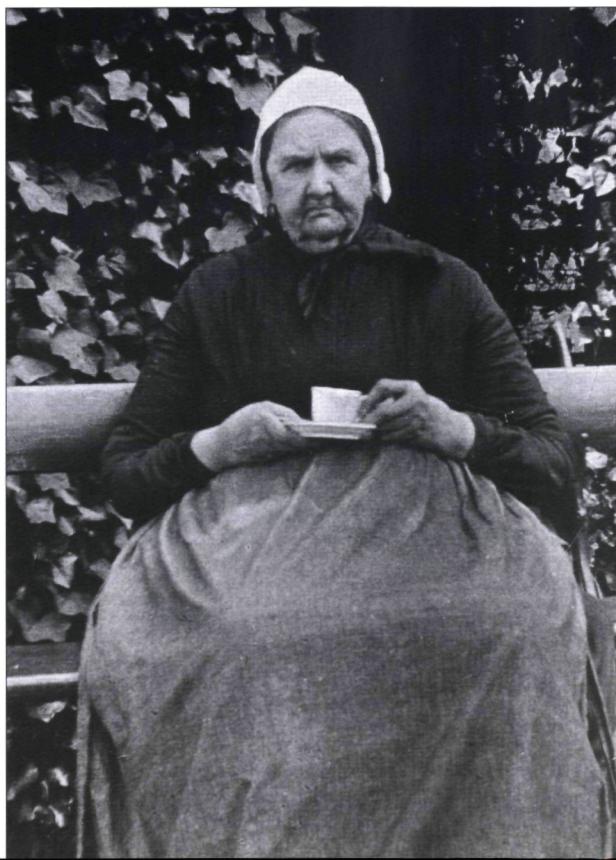
Begin 1796 vond er een transport plaats van een huis met erf en tuin aan Laurens de Neeff. Het onroerend goed lag tussen de Brouwer (een afwateringssloot) en de Liesveldschelaan.

Op 8 augustus 1804 werd Laurens de Neeff eigenaar van een deel van een huis aan de westzijde van de Achterweg/Kuiperstraat dat in gebruik was als bokkingrokerij. Hij kocht dat deel van Annetje van Letten, weduwe van Cornelis van Rossen.¹² In het patentregister van 1806 werd Laurens voluit haring- en bokkingroker genoemd. Op de wijkkaart uit 1847

Gerrit Kornaat (1825-1903)
(Collectie Jan van Hees)

Maartje Hoogendijk de Neeff (1828-1906)
(Collectie Jan van Hees)

zien we het begin van het latere rokerijperceel zich al aftekenen.

Toen in 1906 Maartje de Neeff overleed, ging het bedrijf over op haar erfgenamen. Door uitvoering van haar testament werden haar bezit en bedrijf onder haar kinderen verdeeld.¹³ Er waren zeven kinderen, onder wie drie dochters: Petronella (inmiddels overleden), Elisabeth en Maartje (beiden ongehuwd). Zij werden bedeeld met een bed, rokerijgereedschappen en enige opstallen op het terrein en woonden in het pand met trapgevel naast de ingang van het rokerijterrein. Philipus had een schildersbedrijf en een werkplaats op het terrein van de rokerij, een gelegenheid om ladders op te hangen en moest overpad verlenen aan de eigenaren van de rokerij. Arie was koopman in Breda, zodat de rokerij door Gerrit (1862) en Maarten (1864) Kornaat verder geëxploiteerd werd. De zoons van Gerrit, Gerrit (1890) en Cornelis (1896) en twee zoons van Maarten, Gerrit (1892) en Maarten (1897) kwamen ook in de zaak. De oudste zoon van Gerrit, Jan Kornaat (1888) zou zich breder oriënteren in de haringwereld.

Het woonhuis vlak voor de sloop in 1907. Het gevelbord met de gekroonde bokking boven een zalm werd toen ook vervangen door het bord met het gedicht. Links zes sproten en rechts drie bokkingen. Voor het woonhuis staan vlnr. Jan Kornaat Gz., Maarten Kornaat Mz. en Gerrit Kornaat Mz.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De bokkingrokerij was gevestigd aan de Kuiperstraat ongeveer op de plaats waar nu het gebouw van kledingmagazijn C&A staat. Een restant van het oude centrum van Vlaardingen in het Achterom, dat wegens bouwvalligheid in 2010 nog op sloop wacht, geeft nog enigszins aan hoe deze buurt er tot 1960 uitzag. Een oplettende wandelaar kan de bedoelde bocht met enige fantasie nog ontdekken.

Het gevelbord

In 1949 deden twee Katwijkers een onderzoek naar gevelstenen en uithangtekens in Vlaardingen.¹⁴ Men wees hen op een rokerij in de Kuiperstraat waar een gevelbord had gehangen met een "versie" erop. Tot hun verbazing konden sommige mensen het versje of gedicht uit het hoofd opzeggen. Nader onderzoek leverde op, dat het bord in onbruik was geraakt en in deplorable staat op zolder stond. Restaurateurs hadden geprobeerd het bord op te knappen, maar dat was kennelijk niet gelukt. Gerrit van IJperen, schoonzoon van een firmant en verdienstelijk kunstschilder, had een poging gewaagd, om het slechte werk van een zekere Schouten te verbeteren, waarna het bord niet meer opgehangen werd. De speurders konden gelukkig een foto van het bord maken, waardoor we na zoveel tijd nog een goed beeld ervan kunnen krijgen.

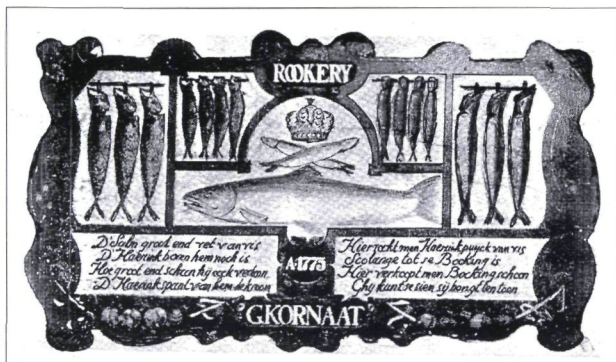
Het bord moet in de originele kleuren een rand van fris groen met jonen (dobbers) getoond hebben, goudglanzende bokkingen aan een speet (een stok waaraan haringen geregen werden), een zalm, een goudkleurige kroon en de tekst in gele letters. Bovenaan stond het woord "rookerij", eronder G. Kornaat en het jaartal 1775.

Dit bord werd na de nieuwbouw in 1907 aangebracht. Het werd geschilderd door Laurens van IJperen, een bekend Vlaardings kunstschilder. Aanvankelijk waren er op het bord naast de kroon twee kransen te zien met een soort aanhangsel. Later zijn die kransen vervangen door (kleinere) sproten.

In 1907 werd de rokerij gesloopt om plaats te maken voor een groter bedrijf. Ook het woonhuis van Maarten Kornaat en Maartje H. de Neeff werd afgebroken. Aan de gevel van dat huis hing de voorganger van het bovenstaande bord, voorstellende een gekroonde haring met het jaartal 1775 boven een zalm. In de ovale ronding aan de bovenzijde stond de tekst "Bokking en Sprot Rookerij". De vergelijking van de zalm met de haring maakt het "versie" duidelijk en ging aldus:

D'Salm groot end vet van vis,
D'Haerink boven hem noch is
Hoe groot end schoon hij oock vertoon,
D'Haerink spant van hem de kroon.

Hier rookt men Haerink puijck van vis,
Soo lange tot se Bocking is
Hier verkoopt men Bocking schoon
Ghij kunt se sien sij hangt ten toon

Het gevelbord dat van 1930-1948 aan de gevel van het kantoor hing. De voorstelling is veranderd in drie bokkingen links en rechts en twee maal vier kleine bokkingen naast de kroon.
(Hobby/Tijdschrift voor Verzamelaars 1949)

Overigens was op de achterzijde van het bord uit 1907, na een of twee mislukte restauraties van de voorkant, een modern reclamebord van de rokerij geschilderd. Mogelijk is dat dit in de jaren veertig nog aan de gevel gehangen heeft, totdat het bord uiteindelijk op zolder belandde. Er zijn dus drie, met een tweede overschildering meegerekend vier gevelborden bekend op twee houten uitgaven. Ook hing in de rokerij een bord dat gebruikt werd als opschrijfbord, maar dat veel leek op een ondergrond voor een geheel nieuw bord.

De inrichting

Een tekening van de eerste rokerij achter het woonhuis laat rechts twee betrekkelijk hoge schoorstenen zien: er zullen wel twee bokkinghangen, zoals het rookgedeelte werd genoemd, geweest zijn.¹⁵ Toen in 1906 Maartje Kornaat-de Neeff overleed, wilden de erven de rokerij uitbreiden en besloten Gerrit en Maarten tot sloop en nieuwbouw. Tussen 1906 en 1909 begon Philippus een rokerij op het adres Kuiperstraat 76, waarschijnlijk om tijdens de nieuwbouw met de productie verder te kunnen gaan. Het woonhuis en de hangen gingen tegen de vlakte. Op de plaats

van het woonhuis werd een kantoor gebouwd met daarachter rookhallen, die doorliepen tot aan de huizen van de Liesveldschelaan. Evenwijdig daaraan stond een woonhuis met daarachter een werkplaats om haringen te speten, te verpakken en klaar

te maken voor verzending. Op het middenterrein stond een woningachtig bouwzel (misschien was het ooit een huis geweest), waarin makreel gestoomd werd. Daarachter, onder een afdak, was een speelruimte met een pomp. De haring die gerookt moest worden, moest daar eerst enige tijd geweekt worden.¹⁶ Binnen het terrein rechts naast de ingang stonden een loods en was er ruimte voor de opslag van tonnen. Ook rechts stond een voormalige woning die in gebruik was als schilderswerkplaats van Philippus Kornaat. Een traliehek gaf vanuit de straat toegang en een poort gaf toegang tot het verdere terrein. Later kwam er ook nog de zgn. "nieuwe" loods bij die aan de tuin grensde.

Blijkbaar was de uitbreiding van het bedrijf succesvol, want een paar huisjes aan de Liesveldschelaan werden bij de rookhallen getrokken en gebruikt voor de opslag van mot. In een van de andere huizen had Arie van Everdingen, personeelslid sinds 1896, een werkplaats. Een nieuwe loods werd gebouwd

Op de voorgrond het personeel van rokerij Kornaat tussen een diepe handwagen met kistjes, manden en vaten. Drie speelsters en zes mannelijke personeelsleden. Het zouden o.a. Jan van Leeuwen (1892), Arie van Everdingen (1884), W. de Ligt en Dirk Roodenburg (1893-1983) kunnen zijn. De foto moet gemaakt zijn tussen 1908 en 1915. Het kantoor werd gebouwd op de plaats van het vorige woonhuis. Een nieuw woonhuis kwam er schuin achter. De Kornaten staan voor en binnen de panden. Vlnr. Gerrit Kornaat Mz., Jan Kornaat Gz., Kornelis Kornaat Gz., Arie Kornaat Gz., firmant Gerrit Kornaat Gz en mogelijk Maarten Kornaat Mz.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

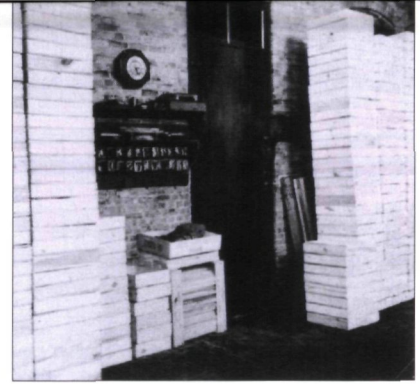

Tonnen met speten.
(Collectie L. van der Lely-Kornaat)

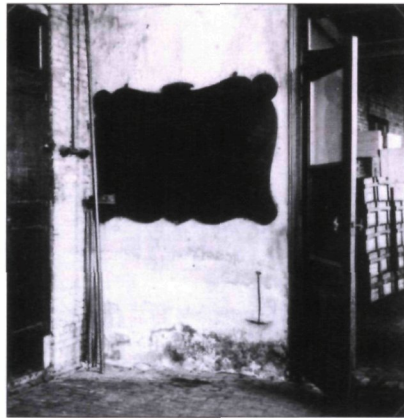
De bokkinghangen.
(Collectie L. van der Lely-Kornaat)

Bokkingkistjes en mallen voor teksten.
(Collectie L. van der Lely-Kornaat)

De nieuwe loods met op de achtergrond de toren van de r.k. kerk aan de Hoogstraat.
(Collectie L. van der Lely-Kornaat)

Gevelbord te gebruiken als opschrijfbord.
(Collectie L. van der Lely-Kornaat)

Het laatste gevelbord op de achterzijde van het bord uit 1907.
(Collectie L. van der Lely-Kornaat)

aan de noordkant, waarachter een tuin was, die niet voor de rokerij gebruikt werd.

Waar rook is, is vuur en dat bleek op 19 juli 1928 toen er brand ontdekt werd. De gealarmeerde brandweer rukte met de motorspuit en de zgn. vuurvretter (een tweewielige motorspuit) uit. Een gedeelte van de opslagplaats van mot en een gedeelte van de rokerij brandden uit. Rotterdamse jongens die de mot gebracht hadden en onvoorzichtig geweest waren, kregen de schuld. Om het belang van het bedrijf te benadrukken waren politieautoriteiten, het college van BenW en verschillende raadsleden aanwezig. De schade werd gedekt door een verzekering op een beurspolis.

Jan Kornaat

Jan Kornaat (1888-1970) werd later beschreven als een joyeuze, wat arrogante "aristocraat" en in zijn beroep een keiharde zakenman. Die laatste karaktertrek bleek nodig om een bloeiend bedrijf te leiden. Al vroeg voelde hij voor de handel en op zijn zeventiende had hij al de diploma's handelscorrespondentie Frans, Duits en Engels behaald. Hij ging werken op het kantoor van De Zeeuw en Van Raalt in Vlaardingse, een

van de grootste rederijen en exportbedrijven. Zijn broer Gerrit zou het familiebedrijf, de in binnen- en buitenland gerenommeerde bokkingrokerij, voortzetten. Hij werkte daar tot 1908. Gerrit overleed in 1912 na een ziekteperiode van twee jaar. Na 1910 nam Jan de leiding van de rokerij op zich. Zijn broer Arie studeerde theologie, maar hij overleed in 1915. In die tijd zweefde ook Jan, na vier operaties als gevolg van een ontstoken blindedarm op de rand van de dood, maar hij genas en samen met zijn broer Cor breidde hij de rokerij uit met een haringhandel. Daarvoor werd ook een bedrijfspand aan de Koningin Wilhelminahaven NZ betrokken. Dat was ongeveer in 1922. Cor was, net als Jan, doortastend, talentvol en sociaal. Hij overleed echter in 1925 in Bussum.¹⁷

Om sterker te staan in de handel, ontstond bij Jan het plan om het bedrijf uit te breiden. Een mogelijke reden daarvoor was een slepende zakenkwestie uit november 1920. In de afwikkeling van schadeclaims uit de Eerste Wereldoorlog had de firma Kornaat bij het Crisis Enquête Comité een klacht ingediend. Gedurende de oorlog had het bedrijf haring uit Noorwegen geïmporteerd voor binnenlandse consumptie. Een deel ervan kwam pas na de wapenstilstand in november 1918 aan en kon

Ter gelegenheid van het zilveren huwelijksjubileum in 1938 gemaakte foto van Jan Kornaat en Wilhelmina Storm met hun dochters Elisabeth en Gerardina (Bets en Gerda).

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Maarten Kornaat Gz. (1864-1941)
(Collectie Jan van Hees)

niet meer in Nederland verkocht worden. Daarom vroeg men toestemming voor het uitvoeren van deze haring naar België. Dat consent kwam zo laat af, dat in België geen belangstelling meer was en de firma leed een verlies van f. 7000,-. Bij het Comité werd die schade geclaimd. In een soortgelijk geval in Scheveningen van de Vereniging van Haring- en Vischhandelaren was de schade ook vergoed. Het Comité beschikte echter afwijzend op het verzoek. De zaak sleepte zich voort tot het voorjaar van 1927 (!), toen in de Tweede Kamer de conclusie van de commissie verworpen werd.¹⁸

Het is niet moeilijk te begrijpen dat Jan Kornaat, gezien zijn karakter, zich dit niet voor de tweede keer liet gebeuren. Hij besloot een juridisch sterker en groter bedrijf op te zetten.

Naast het leiding geven in zijn bedrijf was hij bestuurslid van de Nederlandse Bond van Haringhandelaren en geruime tijd voorzitter van de Vereniging voor Visserij, Handel en Nijverheid. Ook was hij van 1923 tot 1927 lid van de gemeenteraad voor de Christelijk Historische Unie, lid van het Fonds der Visserij-armen, bestuurslid van woningbouwvereniging "Patrimonium" en van verenigingen voor christelijk onderwijs. Verder bekleedde hij kerkelijke ambten: daarin verschild Kornaat niet van andere notabelen in zijn tijd. Voor al dat vrijwilligerswerk werd hij in 1958 bij zijn 50-jarig jubileum koninklijk onderscheiden.¹⁹ Zijn laatste adres was Plein 1940.

Gerrit en Maarten Kornaat

Toen in 1906/1907 een nieuw bedrijf opgezet werd, was al duidelijk dat Gerrit (1892-1969) en Maarten (1897-1973) nog te jong waren om enige invloed te hebben op de gang van zaken. Bij de taakverdeling tussen de firmanten Gerrit (1862) en Maarten (1864), beiden met twee zoons, had de oudste,

met ook de oudste kinderen, een belangrijkere stem in het kapittel.

Gevoelsmatig of volgens traditie werd aan de oudste kinderen meer gewicht toegekend, omdat mogelijk gedacht werd, dat zij in de toekomst het bedrijf zouden leiden als bedrijfsleider en boekhouder.

Gerrit Kornaat Mz. (1892-1969)
(Collectie Jan van Hees)

Maarten Kornaat Mz. (1873-1973) in het rokerijkantoor.
(Collectie L. van der Lely-Kornaat)

Dat hield in dat Maarten en zijn zonen Gerrit en Maarten meer het handwerk zouden doen. In de praktijk kwam het daar ook op neer. De neven vonden het best zo, want ze hadden met de rokerij hun eigen afdeling. In 1929 werd het kantoor van Kuiperstraat 30 verplaatst naar de Koningin Wilhelminahaven 6.²⁰

G. Kornaat's Handel Maatschappij N.V.

De uitbreidingsplannen van Jan Kornaat kregen op 10 juli 1930 hun beslag, doordat de oude vennootschap onder firma opging in bovengenoemde N.V. De oprichters waren de twee firmanten Gerrit en Maarten Kornaat. Met de naam G. Kornaat voor de Handel Maatschappij werd hun vader Gerrit (1825-1903) bedoeld. Overigens handelden ze ook onder de naam "Holland Produce Export Co."

Beiden namen samen van het vastgestelde bedrijfskapitaal van f. 200.000,- geplaatst in 200 aandelen, er 150 voor hun rekening. Zij brachten daarvoor de opstallen aan de Kuiperstraat en de Koningin Wilhelminahaven, banksaldi van f. 120.000,-, voorraad etc. ter waarde van f. 15.000,- onder in de nieuwe N.V.. Jan Kornaat had bij de oprichting acht aandelen, zijn broer en twee neven vier. Van de nettowinst ging 20% naar de directeur en 80% werd uitgekeerd in de vorm van een dividend van 5% op hun ingelegde kapitaal. De rest werd gebruikt voor afschrijving en storting in een reservefonds. De aandeelhoudersvergadering benoemde Jan Kornaat tot directeur en zijn vader Gerrit tot president-commissaris.

Het was duidelijk wie de leiding had en dat de rokerij onderdeel geworden was van de Handel Maatschappij.²¹ In 1950 werden de opstallen in de Kuiperstraat verkocht en ging de Handel Maatschappij verder met een rederijafdeling. Jan Kornaat was nu ook reder met de schepen Bets en Gerda (VL 112) genoemd naar zijn dochters, de Jan en Ineke (VL 89) en de Liesje en Rutger (VL133) naar zijn kleinkinderen.²² In 1965 werd de Handel Maatschappij overgenomen door W. Kwakkelstein N.V., onder directeur Dirk Kwakkelstein en ging daar in 1971 in op.

Het einde

Tussen 1918 en 1940 werden er goede resultaten bereikt met de afzet van bokking. De Tweede Wereldoorlog zal wel zijn weerslag op het bedrijf gehad hebben, maar niets wees erop dat de rokerij na de oorlog niet weer op gang gebracht kon worden. Iets anders bedreigde echter het voortbestaan.

Een jubilaris (1946)

"Arie van Everdingen beleefde gisteren één van de mooiste dagen van zijn leven. Het is ook maar geen kleinigheid zo'n 50-jarig jubileum. Als kind van 12 jaar kwam hij bij de Fa. G. Kornaat, afd. visrokerij, in dienst. Sindsdien heeft hij lief en leed met de firma gedeeld. En nu viert de 62-jarige, hij is Woensdag jl. 62 jaar geworden, zijn 50-jarig jubileum, opgewekt en vol moed, nog eens zo iets mee te maken. 's Morgens werd hij per auto afgehaald en naar het kantoor gereden, waar hem door de Fa. Kornaat een hartelijke ontvangst werd bereid. De heer J. Kornaat sprak den jubilaris toe en deed zijn felicitaties vergezeld gaan van twee manden bloemen en een cadeau onder couvert. Namens het personeel werd hem door mevr. Uleman-van der Ster een fruitmand met bloemen aangeboden. Door den vischhandelaar P. Zegers een cadeau onder couvert. Het kantoorpersoneel van de Handels Mij. en de vaste vrachtrijder van de firma zegden het eveneens met bloemen. Vanzelfsprekend deelde moeder Van Everdingen eerlijk in de hulde mee. Na zelf allen bedankt te hebben voor de overweldigende ontvangst, sprak de oudste zoon, de heer D. van Everdingen de directie namens zijn vader toe, in welke toespraak hij met grote dank gewaagde van het medeleven der firma, ook in slechte tijden, die het gezin heeft meegemaakt door ziekte. Thuis gekomen wachtte nog een drukke dag, door de vele belangstellenden, die hun felicitaties over kwamen brengen. Dat Arie van Everdingen maar niet iedereen is, bewees wel de aanwezigheid van Wethouder Van Minnen, die hem onder overhandiging van een cadeau, persoonlijk zijn gelukwensen overbracht. Bedolven a.h.w. onder een schat van bloemen kon de gelukkig jubilaris niet anders zeggen dan: het is een onvergetelijke dag voor mij geweest".^{23/24}

Plannen voor sanering van de binnenstad werden al voor de Tweede Wereldoorlog gemaakt. Ook waren er toen plannen voor de vestiging van industrieën in Vlaardingen. In de wederopbouwfase werden belangrijke fabrieken binnen de gemeentegrenzen gehaald. Een stad die zou groeien, moest ook een nieuw centrum hebben. De kwaliteit van de woningen was slecht en de middenstand zou de groei niet goed kunnen opvangen. In 1946 was het besluit gevallen om de binnenstad te saneren. Het duurde nog tot 1955 voordat de plannen aangenomen werden. Vooruitlopend daarop, wethouder Teun de Bruijn was niet te stuiten, werd al vanaf 1949 begonnen met het aankopen en slopen van panden in de binnenstad.

Er moest een winkelcentrum komen met appartementen en de doorbraak van de Hoogstraat (voor de latere Korte Hoogstraat), die al voor de oorlog tot stand kwam, moest voltooid worden. Daar begon men in 1958 mee. De bebouwing tussen de voormalige Fransenstraat en Korte Hoogstraat en een groot deel van de Transvaalbuurt zou er voor worden gesloopt. Het toegenomen verkeer moest afgewikkeld worden via een verkeersader door het winkelcentrum (dat de naam Liesveld zou krijgen), waardoor de Hoogstraat nog eens doorbroken moest worden.

De plannenmakers hadden bepaald, dat de eerste strook winkels en flats in het verlengde van de Oude Havenbrug en die doorbraak moest komen, precies daar waar de ingang van de bokkingrokerij was, in de bocht van de Kuiperstraat/Het Pad. De wethouder kende de situatie en de bokkingrokers goed, want hij had zelf aan Het Pad gewoond. Vrijwel zeker is hij op bezoek gegaan bij de gebroeders Kornaat en heeft hij hen uitgenodigd voor een gesprek op het stadhuis.

Spanning in de familie en de gemeenteraad

Met een lokkertje van f. 2.000,- hoopte de wethouder de gebroeders over de streep te trekken. Ze haptten niet meteen, maar na een korte onderhandeling tijdens een volgende gelegenheid sleepten ze er voor zichzelf f. 22.000,- en gedurende tien jaar f. 3.000,- uit. Globaal kreeg elke firmant dus f. 52.000,- voor het terrein. Op 21 februari 1950 deden

Verslag van de bespreking, gehouden op Dinsdag 10 Januari 1950 ten stadhuize. Aanwezig de heren Kornaat, T. de Bruijn en M. Bot (ambtenaar stadsontwikkeling).²⁵

De heer De Bruijn deelt mede, dat het college van BenW erkentelijk is voor de bereidheid van de gebr. Kornaat om mede te werken. Spr. vraagt, of de percelen bij aankoop zullen worden ontruimd. De heer Kornaat antwoordt hierop bevestigend. De heer De Bruijn vraagt, of bij voortgezet gebruik het aantal jaren waarover schadevergoeding moet worden betaald, zal verminderen. Verder is de grond wel van de gebroeders, maar het bedrijf is van Jan Kornaat.

De heer Kornaat wil zijn bedrijf niet voortzetten op eigendom van de gemeente, terwijl hij tevens mededeelt, dat de heer Jan Kornaat geen schadevergoeding behoeft te krijgen. De heer De Bruijn deelt mede, dat de taxatie f. 48.000,- is, waartegenover de vraagprijs f. 70.000,- is. Bij directe ontruiming is de schade getaxeerd op f. 50.000,-, terwijl f. 70.000,- gevraagd wordt. De heer Kornaat herhaalt, dat bij aankoop door de gemeente de panden ontruimd zullen worden. De heer de Bruijn informeert of er een mogelijkheid is om een voorlopig koopcontract te sluiten. Hierop wil de heer Kornaat niet ingaan. De gemeente kan kopen en de zaak wordt opgeheven. Wel vestigt spr. er de aandacht op, dat zijn neef (Jan Kornaat, JvH) de panden wil huren voor opslag van haring. Dit wordt echter niet als een verplichting opgelegd.

De heer De Bruijn is van mening, dat de gemeente een exploitatieopzet zal moeten maken, aan de hand waarvan een huurprijs zal moeten worden vastgesteld. De heer Kornaat wijst er op, dat de panden een grote oppervlakte hebben, dus kan naar zijn mening wel een huur van f. 50,- per week worden gevraagd. Spr. vindt de taxatie van f. 48.000,- niet hoog. Spr. zal echter een en ander met zijn broer bespreken. W.g. M.Bot

BenW het voorstel aan de raad van Vlaardingen om de bedrijfspanden met erf aan te kopen. Dat verliep niet eenvoudig.

Het voorstel aan de raad werd gepubliceerd in de plaatselijke pers en kwam ook Jan Kornaat onder ogen. Hij stuurde op 2 maart 1950 een reactie naar het gemeentebestuur, omdat hij in de krant moest lezen, dat een deel van zijn bedrijf

De bokkingrokerijen in bedrijf: rookwolken boven Vlaardingen. (Collectie Visserij/Vlaardings Museum)

niet voortgezet kon worden.²⁶ Ook de bokkingrokers waren door wethouder H. K. van Minnen (werkzaam op het rokerijkantoor van 1914-1920 en dus een goede bekende van de firmanten) getipt. Diezelfde avond werd de raadsvergadering gehouden en het voorstel werd vanwege die reactie teruggedenomen. Resultaat van overleg tussen de neven was dat in feite de bokkingrokers uit eigen zak Jan Kornaat schadeloos stelden en dat voor de gemeente het totaalbedrag hetzelfde bleef. Begrijpelijk dat de familieverhouding tijdelijk enigszins bekoelde.

Het voorstel kwam aan het eind van de maand wel in de gemeenteraadsvergadering aan de orde en daar was verwondering over het feit dat de gemeente naast de aankoop prijs gedurende acht jaar nog een soort pensioen aan de gebroeders zou uitkeren. Gemeenteraadslid Jo Vermeer (CHU) vroeg zich af waarom de grond zo belangrijk was voor de gemeente en daarnaast achtte hij het mogelijk, dat de heren ergens anders het bedrijf zouden voortzetten.

Inderdaad werd in de wandelgangen de (nieuwe) industriewijk, tussen Industrierweg en Taanderij aan de Maassluisdijk, als mogelijkheid geopperd, maar de wethouder verwees in zijn antwoord naar elke andere gemeente, maar niet meer naar Vlaardingen. Belangrijk voor hem was ook dat het bedrijf direct ter beschikking kwam, hoewel de panden nog niet direct gesloopt zouden worden. Een procedure van onteigening moest in ieder geval vermeden worden, want dan zou de prijs die de gemeente moest betalen, wel eens hoger kunnen worden. De economische waarde zou later bij de nieuwe bestemming zeker wel hoger zijn.

Daarnaast wees de wethouder op verzoeken van de omwonenden, die nooit hun ramen konden openzetten "door de rooklucht, welke in deze buurt altijd aanwezig is". Hij had dat zelf meegemaakt, kortom het bedrijf moest weg. Vermeer was benieuwd naar de opbrengst van de verhuur van de opstallen en daar niemand verder enig bezwaar had, werd het voorstel bij acclamatie aangenomen en kwam een eind aan een bedrijf dat 175 jaar had bestaan. De vernieuwing van het stadscentrum met winkels en verkeersader kon nu daadwerkelijk voorbereid worden. Het zou nog wel tot 1958 duren voordat de opstallen gesloopt zouden worden en tot die tijd huurde tagrijn-afvalstoffenhandelaar Willem Westhoff en Zoon een deel van het complex. Het leverde nog acht jaar huurpenningen op voor de gemeente.

Dat er toch gerookt werd, bleek uit het feit dat tussen 1947 en 1952 de firma's Betz en Van Heijst aan de Vetteoordskade en A. Hoogendijk Jzn aan de Koningin Wilhelminahaven een vis-

Luchtfoto 1938 (detail) van het Liesveldgebied dat doorsneden wordt door de Liesveldschelaan. In het midden boven de rokerij van Kornaat, links de Zesde Bierslootsteeg met daarnaast de rokerij van Maarleveld. Geheel onder de Gedempte Biersloot.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

rokerij begonnen. Na de sluiting van rokerij Kornaat in 1951 liet Jan Kornaat zijn haring roken bij eerstgenoemde firma.¹⁶

Bokkingrokerij Maarleveld en Weiland (1835-1930)

Dit bedrijf grensde vrijwel direct aan het terrein van Kornaat en dat had ook te maken met de voormalige loop van de Brouwer. Nadat in 1893 de Biersloot gedempt was en het terrein tussen de Gedempte Waal en de Afol bebouwd werd met zoveel mogelijk woonhuizen in de zo genoemde Bierslootstegen, was duidelijk op de kaarten de enigszins rommelige verkaveling van dat gedeelte van het Liesveld te zien. Mogelijk was dat het gevolg van het zonder plan bebouwen van het terrein in de 18de eeuw. De rokerij lag aan het begin van de 20ste eeuw achter de huizen van het tweede deel van de Zesde Bierslootsteeg, die via een open terrein uitkwam op het Achterom/Achterweg. Daar waar de Brouwer gelopen had en een bocht naar het westen maakte naar de toen nog open Biersloot, lag in 1834 een tuin van tapper Anthony Jansen. In dat jaar verkocht hij daarvan een stuk, dat aan de vroegere Brouwer lag, voor f.100,- aan Hermanus Quakkelstein (1803) met als voorwaarde dat verkoper "ten allen tijde aan den koper zal moeten verleen een behoorlijk overpad, ter uitoeffening eener bokkingrokerij, geschikt over deszelfs grond".²⁷ Op de wijkkaart van 1847 lag de rokerij naar alle kanten vrij: niet onbelangrijk voor een rokerij, wat later nog zal blijken.

De rokerij van Kornaat lag toen al tussen enige bebouwing. Gezien de meestal heersende westenwind lagen de rokerijen toch al niet gunstig voor de omwonenden, maar er waren nog geen regels om daar iets tegen te doen.

In 1881 overleed Quakkelstein en ging de bokkinghang over op zijn weduwe Johanna Margaretha Nieuwerkerk. De rokerij werd tussen 1883 en 1888 gedreven door haar schoonzoon Pieter H. van Abshoven en medevenoot Jan Maarleveld, een plaatselijk winkelier. Van Abshoven wilde zich echter meer op rederijactiviteiten richten. Eigenaresse en mede-eigenaar Van Abshoven verkochten het pakhuis, bokkinghang en erf aan de Kuiperstraat in 1888 aan Jan Maarleveld en een nieuwe vennoot - zijn neef - Arij Weiland. Jan Maarleveld (1843) en zijn zus Apolonia (1831-1873) legden de basis voor deze voortzetting. Apolonia was getrouwd met Christoffel F. Weiland en zij hadden een zoon Arij. Jan had ook een zoon Arij. Zus en broer hadden dus beiden een zoon naar hun vader Arij Maarleveld, veldwachter, genoemd.²⁸

Personeelsfoto van rokerij Maarleveld en Weiland in de Kuiperstraat. Twaalf vrouwen en acht mannen. Zie ook noot 33. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Na meer dan een halve eeuw Quakkelstein gingen nieuwe vennoten verder en gezien de vermeldingen in het kadaster over sloop, bijbouw, splitsing enz. moet de zaak goed gemarkeerd hebben. Dat is zeker goed te zien aan de foto van het personeel op volle sterkte. In 1911 kwam de rokerij in handen van de neven Arij Maarleveld (1868-1943) en Arij Weiland (1858-1936).

In 1913 wilden Maarleveld en Weiland een zout- en zaagselbergplaats bijbouwen en zij moesten zich daarbij houden aan de nog niet zo lang bestaande Hinderwetbepalingen. Even-

tuele bezwaarden moesten zich persoonlijk komen beklagen op het stadhuis. Het beklag leverde geen resultaat op, maar laat ons wel zien wie in die tijd vlakbij de rokerij woonden. De huizen van de Zesde Bierslootsteeg waren het eigendom van de weduwe Van Abshoven-Quakkelsteyn en de naaste buurman was Hendrik de Bruijn Dz. (een schoenmaker), die een onbebouwd terrein bezat. De bewoners van de Bierslootsteeg, maar ook bestuurders van kerken en scholen, mogelijk als vertegenwoordigers van hun leden in de buurt van de rokerij, kregen de gelegenheid om hun bezwaar toe te lichten.

In februari 1919 werd de rokerij echter onderhands verkocht aan en verder geëxploiteerd door de firma G. Nieuwstraten. Een half jaar later berichtte de Nieuwe Vlaardingsche Courant dat de haring- en vishandel, bokking- en sprotkokerij Maarleveld en Weiland uit de Kuiperstraat verplaatst was naar Westnieuwland 83 op of bij het terrein van kolenhandel Brobbel.²⁹ Zelf woonde Maarleveld in het Westnieuwland 81 en later in de Emmastraat.

Aangenomen mag worden dat Arij Weiland zich in die jaren uit de zaak teruggetrokken heeft en dat Arij Maarleveld met zijn zoon Arij (1895-1987) doorgegaan is. De jonge Arij had kennelijk het rokersvak goed geleerd, want hij werd benaderd door de firma Buckmann en Pool in IJmuiden om in Griekenland een visrokerij op te zetten. Hij nam die uitdaging aan: een moedige daad, mogelijk ingegeven door de slechte vooruitzichten in de rokerij in Vlaardingen.

Samen met vrouw en tweejarig dochtertje vertrok Arij in 1926 naar Piraeus om in Moschato (Moskhaton) te gaan werken voor de Conserven Import- en Export Maatschappij.³⁰

Het filiaal van de IJmuidense firma bleek echter geen succes vanwege concurrentie vanuit Schotland en vertraagde levering van gekoelde vis vanuit Nederland.

In 1928 ging zijn vrouw, inmiddels zwanger van hun tweede kind, terug naar Nederland. In 1930 kwam ook Arij definitief terug en werd hij huisschilder.³¹ De rokerijactiviteiten in Vlaardingen werden ook in 1930 beëindigd en zo kwam aan een bijna honderdjarig bedrijf een eind. In 1941 meldde Arij sr. de Kamer van Koophandel dat de aard van zijn bedrijf en het adres gewijzigd waren. Hij hield zich toen bezig met een brandstoffenhandel en deed dat vanuit Emmastraat 42. Enkele maanden later werd de zaak overgedaan aan Leendert en Izak Smits.³²

Toen in oktober 1940 een Duitse bom op de Hoogstraat viel, werd door de luchtdruk ook het dak van een pand in de Kuiperstraat ingedrukt. Men noemde het pand in de krant nog

Zesde Bierslootsteeg met links de rokerij van Maarleveld.
(Collectie Jan van Hees)

steeds de rokerij van Maarleveld, ook al werd er al zeker tien jaar niet meer gerookt.³³

Op foto's van de oorlogshandeling is te zien dat de Zesde Bierslootsteeg al was afgebroken, vanwege de voorbereidingen voor de stadssanering en de aanleg van wat later de Korte Hoogstraat zou worden. Na de oorlog werd die doorbraak als vervolg van de al gemaakte Hoogstraat-opening vanuit de Westhavenplaats eerst nog de Verbindingsweg genoemd. Wegens de gevolgen van het bombardement werden de panden van de voormalige rokerij afgebroken, maar pas begin jaren vijftig werd begonnen met de bouw van winkels en woningen. Op het terrein van de rokerij werden de zuidelijke winkels van de Korte Hoogstraat gebouwd. Wie aan de achterzijde in de Kuipershof loopt, kan de loop van de Brouwer en de situering van twee rokerijen nog aanwijzen.

Overige bokkingrokerijen

In de verslagen aan de Gemeenteraad werd behalve de al genoemde bokkingrokerijen ook vanaf 1882 tot 1907 de naam van Arij de Koe genoemd met een bokkingrokerij aan de Maasstraat/Dwarsstraat, eerder Bokkingstraat genoemd. Mogelijk maakte Van Abshoven, die zich met zijn rederij op de hoek van de Oosthavenkade en Oosterstraat bevond, voor de verwerking van een deel van zijn gevangen haring tot bokking van deze rokerij gebruik. Arij de Koe (1848-1934) was een broer van Daatje de Koe, de vrouw van de Vlaardingse ijzerkoekjes.

Met een kapitaal van f. 100.000,- richtten de broers Nicolaas Jozua (1891) en Frans Rockus (1889) Ommering in 1917 onder de naam Vlaaringsche Bokkingrookerij een visrokerij op aan de Koningin Wilhelminahaven ZZ 11. De jongste werd directeur en zijn broer commissaris. Als tweede commissaris trad een familielid op in de persoon van Gijsbert van Buuren van Heijst (1876-1932), lid van de firma Betz en Van Heijst. De derde commissaris was kistenmaker Cornelis van der Burg (1892). De opzet van het bedrijf werd ongetwijfeld in de fami-

lie- en kennissenkring uitgedacht, want de vennoten woonden aanvankelijk allen op het Verploegh Chasséplein. In 1932 werd Frans Rockus directeur. Over de activiteiten is niet veel bekend. Behalve Kees van der Burg vestigden de anderen zich later in de buurt van de Scheveningse haven. De vennootschap werd in 1941 ontbonden.³²

Slot

Het onderzoek naar deze bedrijfstak bracht een deel van de geschiedenis van de verwerking van haring aan het licht.

Van de twee rokerijen met de langste geschiedenis kon met moeite een historische reconstructie gemaakt worden. Van andere rokerijen werd alleen een vermelding gevonden. In "De Hollandsche Tuin" op de Hoogstraat (uit de 16de eeuw) moet ooit een bokkinghang geweest zijn en aan de Delftseveerweg was in de jaren dertig van de twintigste eeuw een bokkingrokerij van de gebroeders Pronk. Die rokerij kwam alleen in het nieuws, omdat daar tweemaal brand uitbrak. Uit een krantenbericht van 14 januari 2010 over de brand in het oude pakhuis van Kwakkelstein aan de Koningin Wilhelminahaven ZZ kunnen we opmaken dat de rokerij "al jaren leeg staat". Ook al noemen we Vlaardingen nog een haringstad, er wordt geen haring meer aan land gebracht en geen haring meer gerookt. Alleen aan de speten in het Vlaardings Museum hangt de rooklucht nog.

Speetster Antje van Dijk van rokerij Maarleveld en Weiland klaar met aan een speet geregen steurharingen (niet geakaat, licht gezouten). Zie ook noot 33.

(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Noten

Bij het samenstellen van dit artikel is hulp gekregen van het personeel van het Stadsarchief m.n. Erika Verloop, Jeroen ter Brugge, Jan van de Voort, Arij Maarleveld (Bennebroek), Arij Maarleveld (Vlaardingen), Jan Anderson, Peter de Jong, Lidy van der Lely - Kornaat Md. (Maasland), Maarten Kornaat Gzn., mevr. L. van Zoest - Phaf (Leiden), Gera van Hees - Broek en Alex Poldervaart (Vlaardings Museum).

1. Het Pad was een verbindingsgedeelte tussen de Kuiperstraat en de Achterweg (Achterom). Eerder werd de weg parallel aan de Hoogstraat ook Jokweg genoemd.

2. Bokking (naar het Middelnederlands buckinc of buckem) is een afleiding van oudhoogduits bock (dier). Ook te vergelijken met het dialectwoord boksharing.

3. Ook wel: bokkinghang, rookhal of haringspeterij.

4. Een speet (vgl. spit) was een stok of lat waaraan de te roken haringen geregen werden. De speet met haringen werd daarna in het rookgedeelte gehangen.

5. Mot was de naam voor fijne of grove houtsnippers en werd gebruikt als brandstof om te roken. De mot werd betrokken van kuiperijen en zagerijen.

6. *Nieuwe Rotterdamse Courant* 8 april 1922.

7. *Rapport Nationaal Bureau van Vrouwenarbeid (Klein-Industrie)*, Den Haag 1 mei 1902.

8. De Vlaardingse publicist A. Bijl Mz. beschreef in de 6^e jaargang 1948 van het tijdschrift *Nederlandsch Archief voor Genealogie en Heraldiek* zijn zoektocht naar nakomelingen van Lucas Hugenz ook wel Van Leyden genoemd. Lucas van Leyden (1494-1533) had een buitenechtelijke dochter Marijtje, die getrouwd was met Dammas Claeszn. de Hoi, kunstschilder. Zij kregen een zoon die ook kunstschilder werd en er was zelfs een oom hofschilder van de koning van Frankrijk. Bijl vroeg zich af of er nakomelingen waren die het artistieke talent van Van Leyden en De Hoi geërfd hadden. Daarom werkte hij de stamboom van De Hoi uit en daaruit bleek dat een tak vanuit Schiedam zich in Vlaardingen gevestigd had. Hoewel van Frans de Hooij geen artistieke prestaties bekend zijn, was hij wel kunstliefhebber en liet zich als visroker portretteren.

9. Notarieel Archief Vlaardingen (NAV) no.102 inv. 66/9 november 1792.

10. Maartje de Neeff werd ook wel Hoogendijk de Neeff genoemd. Het betreft hier de gewoonte om, als een vrouw naar haar grootmoeder vernoemd was, ook de familienaam van de grootmoeder aan de eigen familienaam te koppelen.

Ook op de grafsteen van Maartje (Emaus) staat nog voor haar familienaam een H.

11. Transportregister deel 89, folio 193.

12. Transportregister deel 88, folio 13 v.

13. Notarieel Archief Vlaardingen (NAV) Notaris Anthony Knottenbelt 11 juni 1906.

14. *Hobby-Tijdschrift voor verzamelaars* nr. 6/maart 1949.

15. Tekening van A. Bijl Mz vermoedelijk naar een foto gemaakt door Gerrit Kornaat Gz. (1890).

16. M. P. Zuydgeest, *Het zout verzouten* (Zaltbommel 1994).

17. *De Visserijwereld* 19/20 1970.

18. *Het Vaderland* 11 november 1920 en 16 april 1927.

19. *Nieuwe Vlaardingsche Courant* 2 mei 1958.

20. Nationaal Archief - Bedrijvenregister KvK 1921-1970 RO 2000 57/3V.

21. Statuten G. Kornaat's Handel Maatschappij NV. 10 juli 1930.

22. Bets was dochter Elisabeth M. Kornaat (1915-2005) en Gerda was Gerardina W. Kornaat (1921-2006). De *Jan en Ineke* was genoemd naar de kleinkinderen Jan van Wijnen en Jan en Ineke Phaf en de *Liesje en Rutger* naar de kleinkinderen Elisabeth en Rutger Phaf.

23. *Nieuwe Vlaardingsche Courant* 20 september 1946.

24. *Kroniek Vlaardingen* 1948. Zilveren jubilarissen bij Kornaat's Handel Maatschappij t.w. D. van Dorp, P. van Dorp, A. Bot, J. v. d. Ster, A. Hopman, J. van Haften en J. Dijkshoorn. Ter gelegenheid van dat feit werd met het voltallige personeel en genodigden in drie touringcars een dagtocht naar Arnhem gemaakt. Op 15 september 1948 werd Jan Kornaat in de NVC door de jubilarissen bedankt voor de cadeaus en de busreis.

25. BenW nr 19. 37/7 afd. 3.

26. BenW nr 19. 37/16 afd. 3.

27. Zoon van Mighiel Quakkelstein en Aafje van West.

28. *Netwerk* jrg.1 no.1 (1990) In het zeer leeswaardige artikel van Erika Verloop over Van Abshoven duikt ook de Scheveningse reder Marcus Joseph Parser op die in 1872 op de Steenplaats een bokkingrokerij had. (verslag aan de Gemeenteraad 1872) Van Abshoven had naast schepen ook opslagruimte nodig en kreeg toestemming tussen Oosthavenkade en Bokkingstraat (later Maasstraat genoemd) een kuiperij en een taanderij te laten bouwen.

29. *Nieuwe Vlaardingsche Courant* 12 februari en 16 juli 1919.

30. Mededeling van Arij Maarleveld (1928) te Bennebroek 2005.

31. Met een positief Engels getuigenschrift uit Piraeus (Griekenland).

In 1944 zou hij met G. J. Starrenburg het sinds 1858 bestaande schildersbedrijf Hugo Maarleveld overnemen dat was gevestigd tegenover de rooms-katholieke kerk op de Hoogstraat.

32. Nationaal Archief - Bedrijvenregister KvK 1921-1970 RO 2007 48/41V. Leendert Smits (Spijkenisse 1899), waterstoker in de Vondelstraat, liet in 1948 een pakhuis in de Nieuwelaan 78 inrichten voor het breken van kolen en was kennelijk ook na de oorlog doorgegaan in de brandstoffen. Zijn broer Izak (Spijkenisse 1902) was waterstoker in de Van Riebeeckstraat. In 1950 werd het kolenpakhuis verbouwd tot magazijn en kantoor voor het confectieatelier Tobé.

33. Over het personeel van Maarleveld en Weiland is niet veel bekend: ook over de herkomst van de foto is niets te vinden behalve de aantekening op de achterzijde van de foto in het Stadsarchief: eerste rij derde van links mevr. Oversluisen, eerste van rechts mevr. Van der Linden, naast haar Korpershoek, kuiper. Op de achterste rij links Fillekes. Deze foto is al eens gepubliceerd in het *Beeldverhaal van Vlaardingen* (2) 1967 (Bijl) en *De Nederlandse Zeevisserij in oude ansichten* 1977 (Van de Voort). Toen werd vermeld dat de haardracht van de vrouwen en de gehaakte muts met keelbandje typisch Vlaardings was. De naam van de vrouw rechts van de middelste ton werd niet vermeld., maar er bestaat nog een foto van een speetster aan het werk en deze vrouw lijkt heel veel op de vrouw naast de ton. Op de achterzijde van deze foto staat de naam Antje van Dijk. Anna van Dijk, weduwe van Pieter van Dorp, die omkwam op de Noordzee in 1888, stond dus op vrije jonge leeftijd weer alleen. Als werkster en speetster voorzag zij in haar onderhoud. Anna leefde van 1848-1926. Het is goed mogelijk dat deze foto gemaakt werd rond 1910. De foto werd ook afgedrukt in *Visseren van de Noordzee* 1975 (Van de Voort). Een andere genoemde naam (2008) van de vrouw op de foto is Maria van der Velden, maar daarvoor ontbreekt elke schriftelijke vermelding.